FORMATIV BAHOLASH KOMPETENSIYASINING PEDAGOGIK MOHIYATI

Ortiqov G‘ulomjon Solijonovich
Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya
Mazkur maqolada formativ baholash kompetensiyasining pedagogik mohiyati, uning zamonaviy ta’lim tizimidagi o‘rni va ahamiyati, o‘qituvchining kasbiy kompetensiyalari tarkibidagi roli hamda o‘quvchilar ta’lim natijalarini yaxshilashdagi imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, formativ baholashning nazariy asoslari, tamoyillari, funksiyalari va amaliyotdagi qo‘llanilish mexanizmlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: *formativ baholash, kompetensiya, pedagogik kompetensiya, ta’lim sifati, teskari aloqa, refleksiya, baholash mezonlari, o‘quv natijalari.*

KIRISH

Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar o‘quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki amaliy kompetensiyalarini ham rivojlantirishni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan baholash tizimining mazmuni va vazifalari ham tubdan o‘zgarib bormoqda. Zamonaviy pedagogika fanida baholash faqatgina nazorat vositasi emas, balki ta’lim jarayonini takomillashtirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik mexanizm sifatida talqin qilinadi [1; b. 112–118].

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta’lim tizimida o‘quvchilarning rivojlanish dinamikasini muntazam kuzatib borish va ularga samarali teskari aloqa berish muhim ahamiyatga ega. Bunday vazifani amalga oshirishda formativ baholash alohida o‘rin tutadi. Formativ baholash o‘quvchilarning o‘quv faoliyatini doimiy monitoring qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan baholash turi hisoblanadi [2; b. 22–28].

Formativ baholash tushunchasi XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab pedagogik tadqiqotlarda keng qo‘llanila boshlandi. Ushbu yondashuvning nazariy asoslari Black va Wiliam tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, ular baholashni o‘quvchilarni rivojlantirish vositasi sifatida talqin qilganlar [2; b. 30–35]. Formativ baholash o‘quv jarayonining barcha bosqichlarida amalga oshiriladi va o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi haqida muntazam ma’lumot olish imkonini beradi. Bunday ma’lumotlar asosida o‘qituvchi o‘qitish strategiyasini takomillashtiradi, o‘quvchilar esa o‘z faoliyatidagi kamchiliklarni aniqlab, ularni bartaraf etish choralarini ko‘radilar [6; b. 41–46]. Pedagogik adabiyotlarda formativ baholashning asosiy maqsadi baho qo‘yish emas, balki o‘quvchini o‘rganishga yo‘naltirish, uning rivojlanishiga ko‘maklashish va ta’lim samaradorligini oshirishdan iborat ekanligi ta’kidlanadi [4; b. 52–59].

Formativ baholash kompetensiyasi pedagogning o‘quvchilarning ta’limiy rivojlanishini kuzatish, baholash natijalarini tahlil qilish, samarali teskari aloqa berish va baholash ma’lumotlaridan ta’lim sifatini oshirish maqsadida foydalanish qobiliyatini ifodalaydi [7; b. 144–149]. Mazkur kompetensiyaning pedagogik

mohiyati, avvalo, ta’limning shaxsga yo‘naltirilgan xarakterini ta’minlashda namoyon bo‘ladi. O‘qituvchi har bir o‘quvchining individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va rivojlanish sur’atlarini hisobga olgan holda baholash faoliyatini tashkil etadi [9; b. 83–88]. Shuningdek, formativ baholash kompetensiyasi pedagogning diagnostik faoliyatini rivojlantiradi. Diagnostik yondashuv o‘quvchilarning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, ularga individual yordam ko‘rsatish hamda o‘quv jarayonini samarali tashkil etishga imkon yaratadi [1; b. 126–130].

Formativ baholash quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- tizimlilik va uzluksizlik;
- maqsadlilik;
- shaffoflik;
- adolatlilik;
- refleksivlik;
- individuallashtirish;
- hamkorlik;
- rivojlantiruvchanlik.

Mazkur tamoyillar o‘quvchilar faoliyatini xolis va samarali baholash imkonini beradi. Ayniqsa, shaffoflik tamoyili baholash mezonlarining oldindan belgilanishini va barcha ishtirokchilar uchun tushunarli bo‘lishini nazarda tutadi [8; b. 123–127].

Ta’lim sifatini oshirishda formativ baholash muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, muntazam teskari aloqa va refleksiya jarayonlari tashkil etilgan sinflarda o‘quvchilarning akademik natijalari sezilarli darajada yuqori bo‘ladi [3; b. 75–81]. Formativ baholash o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va o‘z faoliyatini baholash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa kompetensiyaviy yondashuv talablariga mos ravishda shaxsning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi [10; b. 215–221]. O‘quvchilarga muntazam ravishda beriladigan konstruktiv tavsiyalar ularning o‘zlashtirish darajasini oshirish bilan birga, ta’limga bo‘lgan qiziqishini ham kuchaytiradi. Natijada o‘quvchilar o‘z oldilariga yangi maqsadlar qo‘yish va ularga erishishga intilishadi [5; b. 94–99].

Zamonaviy o‘qituvchi uchun baholash kompetensiyasi kasbiy mahoratning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Formativ baholash kompetensiyasiga ega pedagog baholash mezonlarini ishlab chiqish, natijalarni tahlil qilish va samarali teskari aloqa berish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi zarur [10; b. 188–193]. Bunday pedagog o‘quvchilarning rivojlanish trayektoriyasini belgilash, individual ta’lim ehtiyojlarini aniqlash va o‘quv faoliyatini samarali boshqarish imkoniyatiga ega bo‘ladi [7; b. 211–216].

Formativ baholash kompetensiyasi zamonaviy ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Uning pedagogik mohiyati o‘quvchilarning rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, ta’lim sifatini oshirish va samarali teskari aloqa tashkil etishda namoyon bo‘ladi [2; b. 38–42]. Formativ baholash o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga, o‘z faoliyatini tahlil qilishga va mas’uliyatli bo‘lishga o‘rgatadi. Shu bilan birga, u pedagogga ta’lim jarayonini doimiy ravishda takomillashtirish imkonini beradi. Natijada ta’lim sifati oshadi, o‘quvchilarning kompetensiyalari rivojlanadi va ularning o‘quv motivatsiyasi kuchayadi [3; b. 182–188]. Shunday qilib, formativ baholash

kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy pedagogning ustuvor vazifalaridan biri bo‘lib, uning samarali qo‘llanilishi raqobatbardosh, ijodkor va mustaqil fikrlovchi shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi [6; b. 214–219].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Avliyakulov N.X. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Tafakkur Bo‘stoni, 2014. – 320 b.
2. Black P., Wiliam D. Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment. – London: King's College School of Education, 1998. – 44 p.
3. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. – London: Routledge, 2009. – 392 p.
4. Heritage M. Formative Assessment: Making It Happen in the Classroom. – California: Corwin Press, 2010. – 168 p.
5. Ishmuhamedov R. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2017. – 184 b.
6. OECD. Formative Assessment: Improving Learning in Secondary Classrooms. – Paris: OECD Publishing, 2005. – 280 p.
7. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan, 2018. – 400 b.
8. Sadler D.R. Formative Assessment and the Design of Instructional Systems // Instructional Science. – 1989. – Vol. 18. – No. 2. – P. 119–144.
9. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 240 b.
10. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2011. – 420 b.